

Objic. II. Si Deus naturæ auctor Religionis etiam sit auctor, eadem universis mortalibus colendi Numinis ratio inde a naturæ primordio prescribi debuit, ne diversitas cultus Divini diversas inter se gentes collideret. Verum quot sunt gentes ac nationes, tot fere sunt aut fuerunt cultus diversissimi.

RESP. Consensus populorum in admittendo exteriori Numinis cultu, in quantum auctorem habet Deum et concernit substantiam Religionis, semper fuit unanimis, pari vigens modo, ubicumque audita est vox naturæ; unde CICERO in Oratione pro Flacco: « Sua cuique civitati Religio est; Deum quippe natura venerari novit; nec quisquam est homo, qui lege, quæ hoc præcipiat, caret. » Signa vero cultus exterioris (modo indecori nihil habeant, et hominis in Deum declarant observantiam) varia pro varietate Regionum esse, haud obstat: sive enim alicubi stantes, alicubi flexo genu, alicubi expansis in cœlum manibus orient homines; sive CAIN de fructibus terræ, sive ABEL de primogenitis sui gregis munera Deo offerat; ubique gratum Deo sacrificium, si pie oblatum. Attamen sacrificia liquorum et pecorum, exterior quedam corporis demissio in ipsa Dei invocatione, amor et gratiarum actio, quæ primorem Dei cultum constituant, pari omnium consensu recepta; et in Lege Nova unica oblatio munda in omni loco offertur et sacrificatur.

Objic. III. Cultus Dei externus recens ad inventus est, et quidem ab arbitrio, phantasia et superstitione hominum, adeoque indignus Deo et natura rationali; hinc SENECA ridet Idololatras, quod exteriore cultu sua prosecutur Numina, cujus sententiam laudat S. AUGUSTINUS L. VII. de Civ. c. 10.

Ita Rousseau Emile Tom. III. pag. 94. et TOUSSAINT op. *Les Mœurs* P. I. c. 3. p. 64.

RESP. Haec quam sint falsa, omnes omnium temporum, omniumque nationum historiæ eloquuntur; si quidem nulla unquam gens fuerit solo cultu Dei interno contenta; sed populi omnino omnes ritibus, ceremoniis et sacrificiis quibusdam externis suos Deos coluerint; atque ipse adeo MACHIAVELLUS simulato cultui Religionis externo suam pseudopoliticen inniti voluerit. Cum igitur haec persuasio hominum universalis ac naturalis sit; necessum videtur, pro Vera Religione eum ritum externum fuisse aut generic (ut in Lege Naturæ) aut magis specific (ut in Lege Mosaiæ et Evangelica) a Deo determinatum, ne is pro libitu hominum in ridiculos, superstiosos ac sæpe detestandos abusus recideret. Idololatræ suis Idolis deferebant cultum externum hominibus deferri solitum, ita ut crederent ex suis muneribus vel Diis commodum accedere, vel suum Diis internum affectum innotescere; quod utrumque merito ridet cum SENECA AUGUSTINUS; quia Deus non eget nostris bonis, et scrutator cordium est.

Contra Rousseau et TOUSSAINT op. *Les Mœurs*, vide plura in D. ERNESTI Vindicti arbitrii in Religione constituenda.

Objic. IV. Deus in spiritu et veritate adorandus est, ut docet ipsa Veritas apud JOANNEM. Deus non colitur, nisi amando, verba sunt S. AUGUSTINI. Et MINUTIUS FELIX in Octavio, « haec nostra sacrificia (inquit) haec Dei sacra sunt; apud nos religiosior est ille, qui justior. » Non ergo colendus est Deus signis externis ac corporeis.

RESP. CHRISTI et AUGUSTINI verba hoc sensu intelligenda sunt, quod sine interno affectu nihil prosint externa opera pietatis; atque id contra errorem Judæorum, quibus tota ratio divini cultus in solis externis ceremoniis erat. Utrumque internum et externum cultum Christus conjungi voluit, ita ut interior cultus per opera externa manifestetur, atque exterior velut animetur ab interiore. Hinc multa discipulis servanda ipse mandavit; hinc Phariseis hypocritis dixit: *Hæc oportuit facere, et illa non omittere.* MINUTIUS FELIX non cultum exteriorem vere Christianum, quem pie ac devote obicit ipse, sed vanas ac impias Gentilium superstitiones redarguit. Utrinque S. THOMAS vere Angelicus: *Adoratio corporalis, ait, etiam in spiritu fit, in quantum ex spirituali devotione procedit, et ad eam ordinatur.* 2. 2. q. 84. a. 2. ad 1. *Idololatræ deridentur ex hoc, quod ea, quæ ad homines pertinent, Idolis exhibeant, non tanquam signa excitantia eos ad aliqua spiritualia; sed tanquam per se iis accepta, et præcipue quia erant vana et turpia.* 2. 2. q. 31. a. 7. ad 3. Constat itaque vera in Deum pietas (ex omnium Patrum ac TT. sensu) his tribus: reverentissimis de Deo sententiis, piissimis in Deum affectibus, et cultu Dei externo honorificentissimo.

SECTIO II.

UTILITAS RELIGIONIS.

§ I. PRÆCOGNITA.

Sub imperio sanctissimi et justissimi Numinis utilitas et pietas divisæ esse non possunt. Agnitionem et cultum veri Numinis ad hominum utilitatem privatam æque ac publicam conferre plurimum, demonstraturus sum adversus turbam Impiorum, quorum Coryphaei CARDANUS et HOBESIUS Religionem hominibus noxiā, BAYLIUS inutilem, ROUSSEAU et LASERRIUS rebus publicis minime convenientem pestiferis scriptis traduxerunt. SPINOZA vero sistema, cui quamdam dedit auctoritatem novitas et forma geometrica elaborata, uti Religionis ita felicitatis humanae eversivum, omnium perniciössimum ac sceleratissimum est; cui tamen seu vesania seu impietate vix quicquam cedit Emilius Rousseau, in quo, ut omnem penitus Religionem eliminet, eam hominis educationem proponit, vi cuius homo non sola communicatione cum Deo, sed omni etiam humana societate ut ut innoxia spoliatus, ad bestias et infra sortem brutorum abjicitur.

ROUSSEAU in Libro: *Principes du Droit Politique*, 1762. LASERRIUS: in Libro: *La vraie Religion démontrée*, 1745. Ejusdem impietatis est schædiosa: *Naufrage des Isles flottantes*, 1753...

§ II. THEMATA.

I. *Hominis plurimum interest, sive ad conditionem privatam, sive ad societatem naturalem, esse Religionem.*

PROBATIO. Religio ceu agnitus et cultus existentis ac providentis Dei, homini aperit ordinem rerum maxime optandum, cum Irreligio in scenam immittat tristitia et horrore plenissimam. Quippe Religio nobis exhibit in rerum universitate Rectorem sapientem, benevolum, beneficum, propter infinitas virtutes summe amabilem, cuius optimis et sanctissimis decretis cuncta primum constituta perpetuo ordine decurrent. Amplificat naturam hominis et auget ejus dignitatem persuadendo, nos divinam sortitos originem cum optimo parente Deo, cum Ente infinite perfecto habere quamdam similitudinem et cognationem, atque esse quedam ejus simulacra. Adjunctam habet securitatem, summam spem atque solidam felicitatem docens, optimi parentis ditione cuncta contineri, ejusque beneficam erga bonos voluntatem, propter infinitam sapientiam atque potentiam nunquam suis finibus frustrari; etiamsi adversa utamur fortuna, habere nos in spe divini praesidii maxima fortitudinis et constantiae adminicula; spem quoque injicit, non esse hujus mortalis ævi limitibus finitam hominum vitam, extremum diem nostrum, non extinctionem (quam refugit natura) sed commutationem tantum loci afferre, æternique natalem esse. Tandem excitat ad omnes virtutes, quæ mentem exornant, pacem et tranquillitatem animis ingenerant, adjungunt nobis alios homines, et cuius commoda sunt infinita.

Irreligio vero Atheistica statuit, tenere in Mundo principatum vim quamdam infinitam sine ratione, sine consilio, sine benevolentia, temere et sine lege clementem motus necessarios: naturam humanam vilissimam, ejus originem fortuitam, et vitam acervum atomorum adstruit, quarum si commissuræ dissolvantur, vitam nostram omnem interire necessum sit: nullam affert securitatem, cum teneat fortuna imperium; spem nullam, quia omne bonum nostrum constituit in iis, quæ nec in nostra sunt potestate, nec nos ut atomi ullo modo curant, aut juvare possunt: horrenda etiam expectatione mortis omnes letitias eorum inficit, qui in ea omnia putant interire, atque post exanillatos vitae labores nihil homines manere, præter extinctionis malum sempiternum: demum vitiorum laxat habenas, quæ mentis corporisque habitum corrumpunt, animum aegritudinibus elidunt, alios homines a nobis alienant, contemptum cident et odia, præter innumera alia incommoda. Praeterea cum irreligio seu atheistica impietas tollat necessitatem bene agendi ortam ex consideratione Numinis sanctissimi, omniscientis et omnipotens; omnem quoque spem præmiorum, omnem metum suppliciorum, siveque honestatis ac felicitatis conjunctionem dirimat; mutua hominum erga se officia, eorumque perfectam obligationem penitus tollit cum summo detrimento societatis naturalis.

Quanto igitur præstat sapientia cæcitatibus, benignitas et beneficentia temeritati, ordo confusione, gratissima concordia tristissimæ anarchie, spes et securitas horroris ac desperationi, virtutum decora ac præmia vitiorum probis et suppliciis; tanto gratior est aspectus Religionis ad vitæ tam privatæ, quam socialis commoda utilissimæ.

II. *Religio præcipuum fundamentum est Status Civilis, cui illa optimos et Principes et Subditos efformat.*

PROBATIO. Summa hominum in terris felicitas erit, si Imperantes reque ac subditi tales sunt, quales efformat Religio, uti frænum despotismi ac tyrannidis, frænumque rebellionis ac perfidiae, sic calcar ad honestatem, ad virtutes, ad quævis summa et optima. Namque Principes efficit Religio semper memores, se Deos esse terrestres, omnes vero homines esse fratres; totam suam potestatem a Deo esse, ut sit divinæ æmula in bonum subditorum, sed et Dominum Dominantium esse in cœlis, cui subdantur omnes Magnates terræ; supremam judicandi ac vindicandi Regibus esse potestatem, esse vero judicem judicum, qui judicaturus sit universos eo districtius, quo major potestas et latius imperium homini concessum fuerit; eorum imperium omne his geminis duntaxat fulcris insistere: Deum diliges ex toto corde et proximum sicut te ipsum; conscientia fragilitatis humanæ conquiescendum esse in consilio prudentum, in exemplis Majorum, in legum divinarum humanarumque regula, et in recto affectuum moderamine; Dei honorem quaqua via promovendum in primis curis esse debere, ut divino hoc studio divinam pro patria benedictionem demerentes, veros se probent patriæ Patres; nunquam a Principibus ceu vicariis Dei in terris permittendum esse, ut majestas nominis et muneris aut injustitiis aut oppressionibus subditorum inquinetur; imitatores divinæ fidelitatis in promissis, sapientiæ divinæ in administranda Republica, divinæ œconomie in dispensatione gratiarum et pecunarum, pacis et longanimitatis divinæ in condonandis et vindicandis iniuriis, esse Principes oportere.

Subditi autem quam erunt boni, qui colunt Religionem, et a Religione excoluntur? Cives nonnisi optimi esse possunt, ubi, duce Religione, conscientia perpetuus ac fidelis monitor inter ipsas vitae distractiones sua ipsis officia et culpas ob oculos ponit; ubi infirmitates corporis, vitae hujus calamitates, rerum terrenarum vanitas, mors inevitabilis ac sæpe repentina fratrum continuo in mentem revocant rationem reddendam judici omnisciensi ac omnipotenti, qui rimatur intima cordium, et nihil impunitum relinquit; ubi mentem identidem subit cogitatio, quod vita hæc brevissima ad æterna vel gaudia vel supplicia hominem dederat. Sequuntur subditi in omnibus ductum Religionis, et Deum in Principe suo reveriti ejus mandatis promptissime obsecundabunt, si bonum publicum ea spectant; sin, cum quodam etiam suo detimento parebunt, ac simul pro suis Rectoribus ad Deum preces fundent. Ubiubi poterunt, sui Principis onus alleviabunt, et non tam timore ducti, quam amore, nec minimum aut fidei aut obsequii detrahent vel in iis etiam, quæ occultissima sunt, et fraudibus patent nunquam erupturis. Quidquid ore proment, corde recondent, aut opere exhibebunt, Deo et Regi grata ac statui proficia erunt. Dictet Religio quæcumque erga Deum, seipsum et alios homines officia; adimplebunt omnia exactissime, Deum ex toto corde super omnia, seipso amore ordinato, et proximum sicut seipso diligentes propter Deum, non spe terrenorum sed bonorum coelestium; obedientes præpositis etiam discolis non tantum propter iram, sed etiam propter conscientiam; inimicis pro malis bona et pro odio reddentes amorem; ceu mem-

bra ejusdem corporis totis viribus commune bonum procurantes, vitiorum osores, cultores virtutum, vanitatum contemptores, Dei et Christi imitatores; indeque suorum hostium terror, amicorum fulcrum, patriæ ornamentum, suorumque Principum gaudium et corona.

Fingamus autem omnes Reipublicæ cives factos subito Incredulos, omni vacuos erga Deum et homines reverentia, omni sensu honoris et justitiae, omnique pudore; quis erit exitus? Existet (uti posuit HOBESIUS) bellum omnium contra omnes, in quo licebit vi et dolo tentare omnia, atque ad communem salutem necessum erit, per leges et pœnas civiles adigere reluctantes ad illam temperationem morum, ad quam a Religione sine labore tinguuntur; et ad illa invite prestanta officia, quæ imbuti veræ Religionis sensu cum jucunditate obirent.

Objic. I. Religio enervat animos, exarmat manus ad fortia, impellit ad infima; ac totum fere Evangelium redundat præceptis ac monitis ad injuriarum condonationem, vindictæ odium, tolerantiam, suique abnegationem; et nimia simplicitate quam fidelibus inculcat, et nimia severitate qua illos constringit, omnem deperdit dignitatem ac utilitatem Religionis præprimis Christiana, quæ omnium maxime vera dicitur.

Resp. Evangelium Christi christianis primorum temporum easpræcipue virtutes commendat, quæ fervente tum persecutione fidelium præ ceteris erant necessariæ; alias dum præterit, non excludit, nec plane tacet alibi. Vincere autem in bono malum et pati injuriam ex amore Dei, numquid generosissimum est? columbæ simplicitatem admiscere serpentis prudentiæ, numquid sapienti philosopho convenientissimum est? domare rebelles appetitus, et sui ipsius victorem esse, numquid spiritu forti dignissimum est? Odisse inimicos, malefacere his qui oderunt nos, crudam ubique vindictam querere, naturæ corruptæ pravisque affectibus in omnibus fræna laxare; in his certe nec sapientia, nec vera fortitudo est, nec dignitas aut utilitas ulla; cum potius internecinis odiis cives ista inter se collidant, statum foedis cupiditatum mancipiis, et rempublicam truculentis facinoribus ac mille cædibus perturbent.

Objic. II. Etiam ii, qui profitentur Religionem, et præmii ac pœna æternitatem sperant aut metuunt, creduntque animorum immortalitatem, turpis simis se se flagitiis dedunt; cui igitur bono sit Religio? Ad hæc nulla unquam gens fuit, est aut erit, quæ ad normam Religionis exacte vivat, et felicitatem consequatur vi Religionis veræ obtainendam; dum interim falsis Religionibus consistant Regna et florent.

Resp. Quid tum? Numquid ex eo, quod peritissimus Regum aut Principum minister, non obstante communis felicitatis melius procurandæ scientia, tamen rempublicam deperdat, rite concludas, haud necessum esse, ut aliis quidam minister Regni quamvis imperitissimus suo munere misere ac infâste fungatur? Succumbet navis æque, sive imperitia sive ebrietas Navarchi eam præcipitaverit. Id certe evidens, quid valeat Religio, siquid ab Imperantibus et subditis digne exulta; et contra quam pestilens sit Atheismus aut Irreligio humanæ societati. Nec sane defuerunt unquam uti veræ Religionis cultores, ita veræ felicitatis consortes; nec desunt hodie, qui pie-

tatem ad omnia utilem esse, suis exemplis commonstrant. Sit vera undique Religio, sit exactus undique cultus veræ Religionis, sint omnium vita et mores ad prescriptum veræ Religionis; et Mundus erit paradisus, qui sine Religione tetrum chaos est. Demum apud eos, qui falsis Religionibus vivunt et conservantur, est non solum falsa Religio, sed aliud simul verissimum naturæ dictamen, a quo falsa etiam Religio totam vim suam salutarem accipit, videlicet vivendum esse cum Religione; quod si abasset, nec ipsæ false Religiones, neque Regna persisterent aut perdurarent.

Objic. III. Omnis Religio verius est aut superstitionis filia, aut fructus panici timoris, quam Magistra pietatis et causa seu privatae seu publicæ felicitatis; siquidem cervicibus hominum imponat sempiternum Dominum, quem dies et noctes timeat homo, omnia providentem, et cogitantem, et animadventem, et futurorum horrore mentes humanas percellentem.

Resp. Irreligionem potiori jure dixeris superstitionem, et turpissimam quidem. Docet namque Religio, Mundum et universa in Mundo regi ab infinita Dei Providentia ad sapientissimos fines, cum Impii ac Increduli eam denegent Providentiam, et Athei pro ea fatum aut cæcam necessitatem inducant. Atheismus nihil plane novit de Numine, et superstitione tale Numinis effingit, quale si esset Deus, cessaret esse Numen. Ille negat Deo debitum; haec pravo ære debitum exsolvit: illa Deum adorat, ne noceat, æque adoratura diabolum, ut absit metus; hic de Deo ejusque justitia renuit scire, ne Dei judicis et futurarum pœnarum cogitatio mentem concutiat. En, quam improbi timoris partus sit cum Atheismus, tum Superstitione. Vera Religio non habet quod metuat, cum sciat aut credat, Deum amore nostri totum hoc universum et omnes creaturas condidisse; Deum in omnibus amantissimum esse patrem, qui nostras preces et vota præveniat, qui dona sua gratis in nos congerat, e malis bonum nostrum eliciat, soletur in adversis, erigit a lapsu, et faciat cum tentatione proventum; Deum adeo protecturum suos, ut sine ejus nutu nec capillus de capite decidat; Deum hujus vitæ felicitatem a suis voluisse prægustari ceu pignus futuræ in altera vita aeternæ felicitatis.

Metus ille, quem incutit vera Religio, salutaris est, avocans voluntatem a vitiis, quorum natura maxime noxia est, excitans ad omnes virtutes, quarum infinita sunt commoda. Nec proprius Religionis effectus est metus turbulentus, cum illa potius suavem jucundamque spem mentibus ingeneret; hic vero improbos tantum afficiat, confidentibus EPICURO et LUCRETIO, « non posse jucunde vivi, nisi honeste vivatur. »

Objic. IV. Si vis tanta in Principes veræ inest Religioni, aiunt Increduli, deberent longe plures reperiri in monumentis Imperiorum, quam re ipsa inventantur summi et optimi Principes ex eo, quod sint aut fuerint fideles ac Christiani. Scilicet Principes etiam viri nascuntur communi fato heredes naturæ corruptæ et pravorum affectuum, quos nec splendor natalium eximit a majoribus fors periculis amittendæ integratatis, ab instrata rosis via, quæ ducit ad devia, et ab adulacione mille modis adnitente, ut ne seipso aut suæ dignitatis officia cognoscant.

Resp. Attamen sola est Religio, quæ arma subministrat Principibus ad de-

pellendas hasce insidias. Praestantia Religionis in eo est, quod Imperantes iis imbuat placitis, quae et Principum et suorum subditorum felicitatem certissime promoveant. Si pravorum affectuum potius, quam Religionis ductum sequatur Imperans; quid culpæ recidat in Religionem; cum quotquot fuerint Principes veræ Religionis cultores, totidem extiterint populorum deliciae, fulcra et decora insignia Imperiorum? Enimvero recenseant suos Increduli summos et optimos sine Religione Principes. Princeps sine Religione, qui vel Deum non novit, vel non colit, nonne sua superiorem libidine legem veneratur nullam, nec ullum sui judicem formidat, nec vitam sperat post hanc meliorern, suis duntaxat commodis se natum reputat, subditos pœse despiciat ceu abjectissimos homulos in id propemodum natos, ut imperantium excessibus deserviant, vilissima iræ, vindictæ, superbie, ac cuiusvis regii facinoris instrumenta? Num Irreligio vel unum NERONEM aut DOMITIANUM commutavit in TRITUM aut ANTONINUM? Numquid solius Religionis opus est ac fuit semper, ex leonibus efformare agnos, et ex tyrannis Principes numeris omnibus absolutos, qui meritis pœmia, demeritis supplicia decernant, tollant abusus, subditorum leniant onera, miserias sublevent, indigentias succurrant, bonos mores edictis et exemplis commendent, artes et scientias subministrent, pacem colant et tranquillitatem publicam, subditorum saluti sollicite invigilant, et ceu fratres ac filios paterna cura, favore et amore subditos complectantur?

Objic. V. Si vero tam amplam pro Imperantibus auctoritatem, et tam cœcam pro obsequentibus submissionem decernat Religio; facile ad despotismum ac tyrannidem deflectet potestas Principum, et in seditionem nimis dura subjectio populorum. Quotusquisque enim est de summis Imperantibus, qui ad prescriptum Religionis suum expletat munus? Si autem Deo et Religioni non obsequantur Principes; ut quid subditi Principibus obedient, quorum duro nimis regimine opprimuntur populi? Ita Increduli, omnis sciœt jugi et divini et humani impatiences.

Resp. Ex cantu avem, ex contemptu legum et Regum spiritum fortem, ex spiritu rebellionis et contra Deum et contra Dei in terris vicarios incredulum Theistam quis non internoscet? Verum audiant Impii, quid circa Principes, et quid circa subditos vera Religio constituat. Evidem Regum potestas inter homines summa est, sed relate ad Deum vicaria duntaxat potestas severissimo olim judicio Dei subjicienda, et relate ad subditos velut urbs refugii pro cunctis civium angustiis ac necessitatibus sublevandis; quapropter Christus, qui verbo et opere quamplurimum commendavit Magistratum honorem ac reverentiam, tamen Reges hoc solum titulo decoravit, *qui benefici vocantur*. Ubi sacrae Paginæ de Imperantium Majestate ac potentia memorant, simul eosdem hortantur, ut vident superbiam, metuant ac spernant adulacionem, consilia optima exquirant, leges reverearunt, justitiam colant, suorum mandatorum rigorem clementia temperent, faciles civium querelis aures, et liberales egentibus manus prebeant. Si vero monita hujusmodi haud satis coerceant justitiae limites egressam Magnatum terræ licentiam, minas et pœnas Regibus intentat gravissimas Religio.

Sapientia VI. 2. « Audite ergo Reges et intelligite, discite judices finium terræ Præbete aures vos, qui continetis multitudines, et placetis vobis in tur-

bis nationum: quoniam data est a Domino potestas vobis, et virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, et cogitationes scrutabitur: quoniam cum essetis ministri Regni illius, non recte judicastis, nec custodistis legem justitiae, neque secundum Dei voluntatem ambulastis. Horrende et cito apparbit vobis: quoniam judicium durissimum his, qui praesunt, fiet. Exiguo enim conceditur misericordia; potentes autem potenter tormenta patientur. Non enim subtrahet personam cuiusquam Deus, nec verebitur magnitudinem eiusquam, quoniam pusillum et magnum ipse fecit, et aequaliter cura est illi de omnibus. Fortioribus autem fortior instat cruciatio. Ad vos ergo Reges sunt hi sermones mei, ut discatis sapientiam et non excidatis. » Evidetnam in hac tam fervida oratione Religionis ad Reges, quod despotismum inspiret, aut tyrannidem loveat, cui nulla magis infesta Religio est, quam Christiana?

De subditorum vero obedientia quid tradit Religio? Non eam in ira aut vindicta, sed in conscientia; non in Legislatoris privatis dotibus, aut in legum humanitate ac suavitate eam inniti vult, sed præcise in auctoritate Imperantium; quos qui audit, Deum audit, per quem Reges regnant, et legum conditores justa decernunt. Huic vero basi insistens obsequendi necessitas quam parum adversus Deum, tam parum valet adversus potestatem divinitus concessam, quamvis ejusdem fiat abusus. Nam et discolis parentum esse non sine fructu patientia et merito gloriae, monet Princeps Apostolorum. En, quam sancte provideat Religio et tranquillitati publice civium simul et Principum securitati? Minime autem metuendum, ne subditorum obedientia etiam facinorose Imperantium voluntati se conformet cœca nimis et phantastica: quippe injusta præcipienti reponet cum S. PETRO, magis Deo, quam homini obediendum esse; et si facinus urgeat Imperans, minis ac vexationibus aliud non opponet, quam lacrymas, preces, patientiam usque tenax obedientiae legitimis Principum mandatis præstardæ; at non minus reverens erga leges divinas, quarum violationem nulla potestas humana valeat imperare.

Objic. VI. Tametsi nulla sit Religio, quæ Regum ac Principum commendet dignitatem, potestatem extollat, et pro Majestate summa depositat obsequia; tamen ipsa sat dictat ratio, Caput reipublicæ supremum Dei esse vicarium, et summo Principi summos deberi honores. Inde est, quod jamdum ante legem seu Mosaicam, seu Evangelicam, gentes suis subjacerent Regibus cum exacta obedientia, perfecto cum obsequio, et cum stupenda non raro demissione ac veneratione.

Resp. Quandonam fuit Mundus, et non fuit Religio in Mundo? Eosdem cum Mundi et hominis ortu natales Religio habet. Quamprimum ergo exorta sunt Regna et Imperia (quorum originem accuratius discutere hic non vacat) eorum regimen Religio effinxit optimum; de quo in Lege Veteri res plane indubia, cum regimen fuerit thearchicum; Lex vero Evangelica omnium maxime illud perficit, cum doceat, Deum ipsum et auctorem et exemplar esse omnis potestatis; Reges esse præcipios Dei ministros et vicarios Altissimi; unice a Deo pendere coronam regiam; ab omni humano iudicio in temporalibus exemptos esse summos Principes, et soli Regi Regum eorum subjici imperium; Regibus proin obediendum esse in omni timore, quorum adeo solium penes suum Deus erigi voluit in conscientia subditorum. Igitur

non tam natura et ratio (quae cordis humani libertatem magis, quam vincula affectant) rem istam perfecerunt; sed præprimis Religio, exactissimam erga Imperantes observantiam ac obedientiam populis persuadendo, et legum onus ut ut durum Dei amore magis, quam timore emolliendo.

§ III. COROLLARIA.

Quam ergo vitæ et societati humanæ ac civili proficua Religio est, tam sunt eidem noxia Theistarum et Atheistarum scripta, quibus Religionem seu basin felicitatis humanæ suffodere conantur. Exulet enim a Statu Religio, nec sit amplius obedientia popolorum obligatio in conscientia et meritum coram Deo; corruet statim legum vis et auctoritas omnis, personæ Imperantium contemptui ac risui exponentur, et ex Republica bene ordinata exsurget anarchie chaos funestissimum. Quippe norma Principum et frænum subditorum est Religio; et tametsi sua Principi voluntas suprema lex foret, nihil minus Religioni deferre debet propter subditos, quibus illa emollit Principis jugum, ita ut propter Deum humano Magistratui parere gestiant. Princeps, qui verbis aut factis derogat Religioni, quanto populis scandalio, tanto suæ dignitatis periculo exponitur, semoto fere unico fulcro suæ Majestatis; in quam quid valeant subditi omnis Religionis expertes, occultæ eorum machinæ facile exhibent. Portentum hominis est Princeps, qui Religionem, tantillum solatii in laboribus et ærumnis, quæ subditorum libertatem in dies magis coercent, subditis invideat, ac suam sibi securitatem.

SECTIO III.

NECESSITAS RELIGIONIS

§ I. PRÆCOGNITA.

Quod, quid tollit Deum et Religionem, veram ac propriam tollat potestatem Magistratum parendique obligationem, quæ hominis conscientiam afficiat; patet ex Incredulorum utroque antesignano SPINOZA et HOBESIO, quibus auctoritas omnis est in sola potestate cogendi, non in jure, sed in viribus, ita ut, si cives Magistratibus resistere possint impune, jure resistant. Qui cum politicam potestatem separant a Religione, sequitur etiam, quod illa poenis tantum, non item præmis suas sancire leges possit; cum Magistratus humanus non habeat vel sufficientem præmiorum supellectilem ad bonos omnes remunerandos; vel saltem omnium bonorum premiandorum notitiam, eo quod hæc pendeat ex interno hominis consilio. Qua vero ratione hisce defectibus medeatur Religio, adversus Religionis æque ac Reipublicæ hostes nunc decernendum.

SECTIO III. NECESSITAS RELIGIONIS.

§ II. THEMATA.

I: *Sine Religione non est vera honestas, uti perperam prætendunt Increduli.*

PROBATIO. Vera honestas nititur cum primis vera dilectione proximi ad illam normam: *fac alteri, quod tibi vis fieri; non fac, quæ vis tibi ab altero non fieri.* Regnet in omnium cordibus haec dilectio; et nulla erit in Mundo injuria, violentia, fraus, invidia, deprædatio, calunnia, aut quodvis aliud vitium, quod turbat Rempublicam. Hanc vero legem mire perficit ac vehementer inculcat his verbis Religio: *diliges proximum tuum, sicut te ipsum;* non solum quia ejusdem naturæ sunt homines, aut eumdem omnes naturæ auctorem habent; sed ideo etiam, quia cuncti fideles sunt filii Dei adoptivi, ipsius Divinitatis imagines, ejusdem Patris, qui Deus est, ejusdemque Matris, quæ est Ecclesia, dilectissima pignora, membra unius corporis sub uno capite Jesu Christo, qui est unigenitus Dei Filius, conjuncti in terris fiduci unitate, eorumdem mysteriorum participes, ac tandem ejusdem regni, quod est in cœlis sempiternum, hæredes felicissimi. Imo ne quid decesset perfectioni hujus Legis, noluit Christus mutua dilectionis normam esse virtutes aut vitia proximi, injurias aut beneficia aliorum, sed universalem esse voluit erga probos et improbos, amicos et inimicos, concives et advenas; hujus ipse in cruce exemplar, Patrem exorans pro persecutoribus et deicidis.

Huic vero dilectioni Proximi adversatur, ceu infensissima hostis, philautia; quæ vero nomine audit in Verbo Dei cupiditas ob eosdem utrinque malignos effectus: quod enim avarus immitis in pauperes et erga divites invidus; superbus contra cœmulos virulentus ac factiosus machinator; voluptuosus ad vocem honestatis et justitiae obduratus sit; ex cupiditate, ex philautia, ex defectu mutua dilectionis christiana est. Quantopere autem non detestatur vera Religio cupiditatem et philautiam? vocat laqueum diaboli, malorum universitatem, et eternum vœ multoties utrius intentat. Adde, Irreligionem exterminare metum gehennæ ac poenarum æternitatem, sive omnem honestatem: quid enim ad honestatis amorem et odium in honestatis efficacius, quam illa etiam ad summos Principes, etiam inter secretissima crimina vox Religionis: omnium, quæcumque cogitas, desideras, perpetras, machinaris, omnium testis, judex et vindicta est Deus omniscius et omnipotens, item: *Nolite timere eos, qui possunt occidere corpus, animam vero non possunt occidere; sed potius timete eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehennam.*

II: *Nec vera Probitas consistere potest cum Irreligione.*

PROBATIO. Vera probitas non est nisi in vera virtute; vera autem virtus nulla est nec esse potest apud incredulos, utpote quorum virtus, ipso teste BAVLIO virtutis atheisticae laboriosissimo apologeta, non est aliud, quam temperamentum hominis, seu indoles bona, utilitatis propriæ studium, vanitatis aut metus humani effectus. Sola igitur Religio, que Deum divinasque perfectiones et agnoscit, et colit, et amat, et imitatur exercitatione virtutum maxime arduarum ac vere heroicarum, veræ probitatis magistra est; sunt